

Turkulaisen ihmislajin synnystä. Monitieteinen salapoliisitarina¹

Pekka Leimu

Turun vetovoima ulkomaisten turistien matkailukohteena

Turun Sanomissa oli vuoden 2004 alussa koko sivun artikkeli otsikolla “Venäläiset turistit täyttävät kansallispyhäkkömme – Pitkä matka Uralilta tuomiokirkkoon”. Siihen liittyi suuri värivalokuva yhdeksästä nuoresta venäläisestä turistista tuomiokirkon edustalla. Artikkelin alussa Pirjo Saari, Turku TouRingin Venäjä-projektin johtaja kertoo, että viime vuonna lähes 33 000 venäläistä turistia vieraili Turun tuomiokirkossa. Sen jälkeen kirkon tuomiorovasti Rauno Heikola kertoo, että Turun tuomiokirkko on venäläisille turisteille sekä uskonnon harjoittamisen paikka että historiallisesti merkittävä rakennus. Viimeksi mainitulla hän viittaa Venäjän vallan aikaan Suomessa. Tästä hän jatkaa seuraavasti.

Venäläiset ovat juuristaan hyvin tietoisia. Kyllä heidän juuriaan voi löytyä myös [Suomen] suuriruhtinaskunnasta. Vanhoja yhteyksiä on. ... Kun venäläinen sotaväki poistui Turusta viime vuosisadan toisella vuosikymmenellä, se jätti jälkeensä perinnön, joka tunnetaan B-veriryhmänä.

Turku TouRingin Pirjo Saari jatkaa tähän.

Venäläiset matkatoimistot käyttävät markkinoinnissaan edelleen hyväksi vanhoja venäjäjhteyksiä. Yhdessä esitteessä kysytään, tietävätkö ihmiset, minkä takia B-veriryhmä on Turussa yleisempää kuin muualla Suomessa. Vastaus on, että se johtuu Turussa sijainneista venäläisistä varuskunnista. (Kärkkäinen 14.1.2004)

Se oli nähtävyys, sanoivat tuomiokirkosta takaisin bussiin kiihuhtavat permiläisnuoret. Kuva Jari Laurikko (Turun Sanomat 14.1.2004)

Turun tuomiokirkon venäjänkielisen esitteen kansikuva (Turku Touring)

¹ Esitys perustuu Porthan-seuran vuosikokouksessa 17.3.2005 Turussa pidettyyn esitelmään, joka puolestaan perustui Virossa v. 2004 englanniksi julkaistuun artikkeliin

Turku ja Varsinais-Suomi muiden suomalaisten silmin

Tämän luettuani muistin lukeneeni jotain samanlaista jo vuosia sitten, mutta tämä näytti minusta niin uskomattomalta, etten kiinnittänyt asiaan paljoakaan huomiota. Tämä ei voinut pitää paikkaansa, koska venäläisiä varuskuntia oli Venäjän vallan aikana lähes kaikissa suomalaisissa kaupungeissa eikä siitä huolimatta ole tietoa mitenkään poikkeavan suurista B-veriryhmän esiintymisistä niissä. Miksi Turku olisi poikkeus tässä suhteessa? Sitten muistin lukeneeni jotain samantapaista myös aivan viime syksynä Turun ylioppilaslehdessä. Soitin lehden toimitukseen ja pyysin sieltä itselleni kappaleen kyseistä numeroa. Saatuaani sen huomasin, että se oli ilmestynyt v. 2003 ja että koko tuon numeron teemana oli ollut turkulaisuus – ja kirjoittajat olivat ilmeisesti muualta tulleita ylioppilaita. Kyse oli turkulaisuuden omalaatuisuuteen perustuvasta huumorista, johon olemme viime vuosina saaneet tottua mm. maamme TV -kanavilla. Yksi lehden artikkeleista oli otsikoitu “Turkulainen elää eikä elämöi. Geenikartaltaan kanta-asukki on vehnää ja ruista samassa lämpöä eristävissä paketissa”. Tässä artikkelissa kirjoitettiin seuraavasti.

Ulkonäöltään turkulaiset ovat onnistunut sekoitus siroutta ja kulmikkuutta, sillä heissä yhdistyy vaalea skandinaavisuus ja venäläisen upseeriston slaavilainen geeniperimä. Ikään kuin valkoista vehnää ja tummaa ruista samassa paketissa. (Asola 17.10.2003)

Tässä kohden minun on huomautettava, että en ole kirjoittamassa tätä turkulaisena siksi, että suuri B-veriryhmän esiintymistiheys täällä olisi minulle jonkinlainen ongelma tai että venäläinen veri olisi muita huonompaa. En myöskään tee tätä oman sukutaustani vuoksi. Oma veriryhmäni on A rh+ ja isovanhempani molemmilta puolin olivat syntyneet muualla kuin Turussa – mikä tietenkään ei sulje pois sellaista mahdollisuutta, että heillä olisi ollut joitain verisiteitä venäläisiin. Kirjoitan tätä vain, koska pidän vääränä tätä teoriaa, jonka mukaan venäläisillä sotilailla oli ollut jokin merkitys turkulaisten poikkeavaan veriryhmään. Jos tällainen käsitys on väärä, haluan myös osoittaa sen vääräksi. Näin myös siksi, että, jos teoria ei pidä paikkaansa, on epäeettistä käyttää sitä venäläisiin turisteihin kohdistuvan markkinoinnin keinona.

Turkulaisten veriryhmät ja niiden tutkimus

Samana päivänä, jolloin ensin mainittu Turun Sanomain artikkeli oli julkaistu ja sen sisältö pyöri mielessäni, satuin tapaamaan lounaalla yliopistomme lähellä erään vanhan ystäväni. Hän oli Petter Portin, yliopistomme genetiikan professori, ja olimme tunteneet toisemme opiskeluajoiltamme 1960-luvulta lähtien. Emme kuitenkaan yhteisellä lounaallamme muistelleet vanhoja aikoja, vaan kysyin ystävältäni hänen mielipidettään tuosta artikkelissa esitetystä teoriasta, jonka mukaan B-veriryhmän muuta Suomea suurempi osuus Turun seudulla olisi yhteydessä aikaisempiin venäläisiin varuskuntiin täällä. Hän lupasi miettiä asiaa, jos toimittaisin hänelle lehtileikkeen kyseisestä artikkelista Turun Sanomissa, kuten sitten teinkin. Hän julkaisi sitten käsityksensä asiasta lehden yleisön osastossa 21. tammikuuta. Tämän mukaan käsitys B-veriryhmän poikkeuksellisen suuresta yleisyydestä Turussa ei pitänyt paikkaansa. Hän oli saanut tiedot eri veriryhmien esiintymisestä Turussa ja koko maassamme Suomen Punaisen Ristin veripalvelusta. Luvut koskivat uusia verenluovuttajia v. 2001 ja ne olivat seuraavat. Otoksen suuruus Turusta oli 2 579 ja koko Suomesta 21 599.

	Turku	Suomi
Veriryhmä A	40,27 %	41,51 %
Veriryhmä O	34,36 %	32,97 %
Veriryhmä B	16,82 %	16,69 %
Veriryhmä AB	8,55 %	8,83 %

Petter Portinin mukaan jakautumat eivät poikenneet tilastollisesti merkittävästi toisistaan, olivat täysin vertailukelpoiset ja materiaalin koko oli erittäin riittävä. Näin ollen B-veriryhmä ei siis ollut Turussa yhtään yleisempi kuin muualla Suomessa. (Portin 21.1.2004)

Samana päivänä, jolloin tämä juttu julkaistiin, sain Petter Portinilta sähköpostiviestin, jossa hän kertoi saaneensa eräältä kollegaltaan tiedon, jonka mukaan teorian B-veriryhmän yleisyydestä Turussa seurauksena aikaisemmista venäläisistä varuskunnista oli aikanaan esittänyt yliopistomme silloinen bakteriopin ja serologian professori Eero Mustakallio, joka kuoli joitakin vuosia sitten. Petter Portin kirjoitti viestissään, että aikoi yrittää löytää tämän tutkimusraportin saadakseen selville, minkälaista materiaalia Mustakallio oli käyttänyt. Hetkinen, ajattelin silloin, minähän tunsin tämän miehen! Ollessani vielä koulupoika 1950-luvulla Turun yliopisto oli pieni, ja kaikki professorit ja heidän perheensä tunsivat toisensa ainakin periaatteessa. Minun isäni sattui olemaan kemian professori ja siis Mustakallion kollega. Suomen professoriliiton matrikelista näin, että Eero Mustakallio oli syntynyt v. 1907 (Autio 2000, 408) ja puhelinsoitto paikalliseen väestörekisteriin paljasti, että hän oli kuollut v. 2000. Kaksi päivää myöhemmin, 23. päivänä tammikuuta, sain jälleen sähköpostiviestin Petter Portinilta, joka kertoi saaneensa postikortin turkulaiselta turistioppaalta. Tämä oli lukenut hänen juttunsa Turun Sanomista, ja kirjoitti postikortissaan, että teoria B-veriryhmän suhteellisen runsaasta esiintymisestä turkulaisilla seurauksena aikaisemmista venäläisistä varuskunnista oli heille opetettu paikallisten turistioppaiden koulutus-kursseilla. Eipä siis ihme, että venäläiset turistitkin tiesivät asiasta.

Mutta keskustelu tästä kysymyksestä Turun Sanomissa ei suinkaan lakannut tähän. Helmikuun 4. päivänä Eero Mustakallion seuraaja, serologian ja bakteriologian professori yliopistossamme, Paavo Toivanen julkaisi vastineensa Petter Portinille lehden yleisönosastossa. Toivasen mukaan B-veriryhmä oli aikaisemmin ollut Varsinais-Suomessa yleisempi kuin nykyisin ja täällä myös selvästi yleisempi kuin muualla maassamme. Hän myös kertoi jutussaan, että tämän tutkimustuloksen oli julkaissut hänen edeltäjänsä Eero Mustakallio v. 1989. Tämä oli kerännyt aineistonsa 43 812 suomea puhuvasta ihmisestä vuosina 1935–1972. Tämän mukaan B-veriryhmän taajuus Varsinais-Suomessa oli 19,4 %, kun se Länsi-Suomessa ilman Varsinais-Suomea oli 17 %, Pohjois-Suomessa 16,7 % ja Itä-Suomessa 17,5 %. Paavo Toivanen jatkoi:

Tutkimusraportissaan Eero Mustakallio ei ota kantaa siihen, mistä tämä B-veriryhmän suuri taajuus Varsinais-Suomessa johtui. Täytyy kuitenkin muistaa, että Suomen sodan päättyessä v. 1809 Turkuun saapui 1000–2000 venäläistä sotilasta, joista suurin osa jäi tänne pysyväksi varuskunnaksi. Kun Turun asukasluku oli tuolloin alle 9000, niin venäläisvaruskunta muodosti siitä huomattavan osan. Minitusta tutkimusraportista ... käy myös ilmi että B-veriryhmägeeni oli tuolloin paljon yleisempi venäläisillä kuin Suomessa yleensä tai esimerkiksi Virossa tai Ruotsissa. (Toivanen 4.2.2004)

Kuitenkin Toivanen tekee tässä virheen virolaisten osalta, sillä Mustakallio ei tällaista esitä raportissaan. Mutta tämän mukaan ei suinkaan Eero Mustakallio vaan Paavo Toivanen yhdistää aiemman B-veriryhmän suhteellisen suuren taajuuden Turussa ja Varsinais-Suomessa ja aiemmat venäläiset varuskunnat. Mutta venäläiset turistit vuosina 2003 ja 2004 tai paikalliset turistioppaat eivät olleet voineet lukea etukäteen tätä Turun Sanomain juttua helmikuulta 2004, joten mistä he siis saivat ajatuksen näistä turkulaisten ja venäläisten verisiteistä?

Eero Mustakallion veriryhmätutkimukset

Nyt kun tiesimme tekijän nimen ja julkaisuvuoden 1989 oli Petter Portinin ja minun helppo löytää Eero Mustakallion alkuperäinen tutkimusraportti – ja me löysimme sen. Huomasimme molemmat, että siinä ei ollut mitään mainintaa venäläisistä sotilaista tai varuskunnista Turussa autonomian ajalta (Mustakallio 1989). Niinpä olimme jonkin aikaa asian suhteen umpikujassa. Petter Portin kuitenkin lähetti helmikuun 10. päivänä vastineensa Paavo Toivaselle julkaistavaksi Turun Sanomissa, mutta jostain syystä sen julkaiseminen viivästyi pahasti ja tapahtui vasta 8. päivänä maaliskuuta. Tässä hän tuli siihen tulokseen, että muuttoliike oli tasoittanut eron B-veriryhmän yleisyydessä Turun seudulla muuhun maahan verrattuna. Hän referoi kirjoituksessaan Mustakallion tutkimustuloksia ja myönsi, että erot olivat tilastollisesti merkitseviä. Tämän mukaan vuosina 1935–72 veriryhmien taajuudet olivat seuraavat.

	Varsinais-Suomi	Länsi-Suomi	koko Suomi
Veriryhmä A	40,84 %	41,46 %	42,61 %
Veriryhmä B	19,40 %	17,53 %	17,52 %
Veriryhmä AB	7,71 %	7,08 %	7,48 %
Veriryhmä O	32,05 %	33,93 %	32,39 %

Otos käsitti Varsinais-Suomen osalta 6 249 henkeä, Länsi-Suomen osalta 26 773 henkeä ja koko Suomen osalta 43 812 henkeä. Petter Portin totesi tästä, että erot Varsinais- ja Länsi-Suomen sekä sen ja koko maan välillä olivat tilastollisesti merkitseviä. (Portin 8.3.2004; ks. myös Mustakallio 1989, s. 15–17)

Tämän jälkeen Petter Portin kysyi, mikä mahtoi olla syynä näihin eroihin hänen aiemmin esittämiensä ja Suomen Punaisen Ristin veripalvelun vuoden 2001 verenuovuttajatilastoihin perustuvien lukujen ja Eero Mustakallion esittämien lukujen välillä. Hänen vastauksensa oli seuraava.

Yksinkertaisin vastaus on, että muuttoliike Turun seudun ja muun Suomen välillä on tasoittanut eron; Turun seutuhan on koko ajan sen jälkeen kun maaseudun tyhjeneminen Suomessa 1960-luvulla alkoi ollut muuttovoittoaluetta. Ero on ollut tasoittunut jo professori Harri Nevanlinnan vuonna 1973 julkaisemassa aineistossa. ... Turussa Suomen sodan jälkeen olleella venäläisellä varuskunnalla ei ole asian kanssa mitään tekemistä. On tosin jo kauan tunnettu tosiasia, että B-veriryhmän yleisyys kasvaa Suomesta itään päin mentäessä. Keski-Venäjällä sen aiheuttaman geenimuodon (ei siis itse B-veriryhmän) taajuus on 19 % ja Kiinassa 28 %. Suomessa vastaava luku on 13,2 %. ... Jotta Turun venäläisvaruskunta olisi voinut aiheuttaa Turun seudulla aiemmin esiintyneen muuta maata selvästi korkeamman B-veriryhmän taajuuden, olisi varuskunnan jokaisen miehen täytynyt siittää tänne

karkean arvion mukaan keskimäärin ainakin kymmenen lasta. Sitä paitsi muualla maassamme oli samaan aikaan paikkakunnan väkilukuun suhteutettuna vielä suurempia venäläisvaruskuntia kuin Turussa. ... Todennäköisin selitys Turun seudulla ennen esiintyneeseen B-veriryhmän suurehkoon yleisyyteen lienee löydettävissä maamme varhaisesta asutushistoriasta, jolloin lisääntymisyksiköt olivat pieniä ja pelkkä sattuma saattoi heilauttaa geenitaajuuksia suuntaan tai toiseen. (Portin 8.3.2004)

Tähän tietoon perustuvaa alkuperäistä Virossa julkaistavaa artikkelia kirjoittaessani maaliskuussa 2004 minulle oli vielä epäselvää, mistä paikallisten turistioppaiden ja heidän kouluttajiensa tiedot näistä verisiteistä venäläisten ja turkulaisten välillä olivat peräisin. Kuten esitykseni alussa totesinkin, myös minä olin joskus lukenut vastaavaa jostakin. Kaikesta päätellen sen on täytynyt olla Turun Sanomista vuonna 1989, kun Eero Mustakallio oli julkaissut tutkimuksensa ja kenties popularisoinut tuloksia paikallisessa lehdessä – aivan ilmeisestihän tällaisten tulosten on voinut arvata kiinnostavan lehden lukijoita. Niinpä ajattelin, että minun pitäisi seuraavaksi mennä yliopistomme kirjastoon ja selaila läpi Turun Sanomien vuosikerta 1989. Onneksi asian selvittämiseksi oli toinen helpompi keino, ja kun se löytyi, tuo edellinen keino osoittautuikin tässä tapauksessa vääräksi.

Asian tässä vaiheessa vanha tuttavani ja kollegani FM Risto Laine soitti minulle. Hän oli ollut kansatieteen assistenttina 1960-luvun alussa, jolloin minä opiskelin. Myöhemmin hänestä tuli matkailun opettaja paikallisessa työväenopistossa ja maakunnallisen uskonnollisen lehden toimittaja. Nyt hän oli eläkkeellä mutta journalistin ura jatkui Turun Sanomien avustajana. Puhelimessa kysyin häneltä, mitä hän tiesi lehden arkistosta, ja oliko sieltä esimerkiksi mahdollista löytää minua kiinnostava uutinen vuodelta 1989 tietämättä jutun kirjoittajaa ja käyttäen vain Eero Mustakalliota ja B-veriryhmää avainsanoina. Hän kertoi, ettei kukaan päässyt arkistoon itse penkomaan, mutta kerran viikossa toimittajien oli mahdollista pyytää sen kaltaista hakua kuin olin kysynyt. Hän kertoi, että lehden päätoimittaja Raimo Vahtera oli hänen hyvä tuttavansa, ja hän sanoi pyytävänsä tätä käyttämään vaikutusvaltaansa sen tiedon saamiseksi, josta olin kiinnostunut. Menemättä lähemmin yksityiskohtiin voin kertoa, että sainkin sitten viikon sisällä kopiot peräti kahdesta lehtijutusta koskien Mustakallion turkulaisten veriryhmätutkimusta. Mutta suureksi hämmästyksekseni kumpikaan ei ollut vuodelta 1989 vaan toinen jo vuodelta 1946 ja toinen 1992. Niinpä jos olisin selannut läpi Turun Sanomien vuosikerran 1989, en olisi löytänyt yhtään mitään, mutta näin osuin keskelle maalia.

Näistä lehtijutuista ensimmäinen, vuodelta 1946, koski Eero Mustakallion virkaanastujaisesitystä professorin virkaan Turun yliopistossa ja se oli otsikoitu “Veriryhmien puolesta suomalaiset ovat parhaiten tunnettuja kansoja”. Tässä kysymys oli veriryhmätutkimuksesta yleensä ja erityisesti suomalaisten osalta, mutta jo tässä puhuja käsitteli myös B-veriryhmän yleisyyttä Turun seudulla. Kuitenkaan hänen mukaansa ilmiön syynä eivät tällöin olleet entiset venäläiset varuskunnat vaan varhaiset kontaktit turkulaisten ja ympäröivän maaseudun sekä virolaisten kesken.

Suomenkielisten ja ruotsinkielisten [suomalaisten] välillä on havaittavissa eroja [veriryhmien taajuuksissa], ja ruotsinkielisten ominaisuudet ovat Ruotsin ruotsalaisten ja suomalaisten keskiväliä. Länsi- ja itäsuomalaisten välillä on myös

jonkin verran eroa. Turun seutu muodostaa poikkeuksen Länsi-Suomessa. Siellä esiintyy enemmän B-ryhmää kuin muualla. Tämä viittaa kosketuksiin eestiläisten kanssa. Muutkin tutkimustulokset tukevat tätä seikkaa. (Veriryhmien puolesta suomalaiset. TS 10.3.1946)

Myöhemmin huomasin, että Eero Mustakallio oli jo väitöskirjassaan käsitellyt samoja asioita, ja se oli hyväksytty vuonna 1937. (Kuka kukin on 1974, 583–584 < Eero Mustakallio: Untersuchungen über die M-N-, A₁-, A₂- und O-A-B Blutgruppen in Finnland 1937). Siis mainittu virkaanastujaisesitelmä perustui hänen väitöskirjaansa.

Jälkimmäinen lehtiartikkeli oli julkaistu Turun Sanomissa heinäkuussa 1992, ja kun nyt olin löytänyt Eero Mustakallion henkilötiedot Suomen professorien matrikelista, ajattelin, että tässä olisi ollut kysymys haastattelusta hänen 85-vuotispäivänsä johdosta, joka oli juuri silloin, sillä hän oli syntynyt 11.7.1907. Mutta siitä ei ollutkaan kyse. Artikkelit ei käsitellyt vain Eero Mustakallion tutkimusta vaan myös erästä toista hyvin samantapaista aihepiiriä koskenutta ja toisen tutkijan tekemää tutkimusta. Nämä molemmat tutkijat olivat artikkelin mukaan esiintyneet tuolloin äskettäin esitelmä-sarjassa, jonka oli järjestänyt Turku-seura. Esitelmäsarjan otsikkona oli ollut “Mistä on turkulaiset tehty” (Pohjola 1992). Sikäli kuin kokemuksesta tiedän, mitään esitelmäsarjaa ei ole mahdollista järjestää Turussa tai muualla Suomessa keskellä kesää, sillä siihen ei saataisi yleisöä, mutta palaan tähän vielä. Tässä lehtijutussa toisin kuin mitä oli esitetty virkaanastujaisesitelmään perustuvassa lehtijutussa vuonna 1946 ja artikkelissa vuodelta 1989, syynä B-veriryhmän taajuuteen Turun seudulla ovat nyt Mustakallion mukaan kontaktit turkulaisten sekä ympäröivän maaseudun asukkaiden ja venäläisten välillä. Tässä yhteydessä esitetyt luvut olivat samat kuin jälkimmäisessä artikkelissa. Mustakallio ei siis omissa julkaisuissaan yhdistä b-veriryhmän taajuutta Turun seudulla venäläisiin, vaan Turun sanomain toimittaja kertoo jutussaan hänen väittäneen näin. (Pohjola 1992; vrt. Mustakallio 1989, 15–17)

Oliko se sittenkään Mustakallio?

Kun luin edellä mainitun jutun, tuli mieleeni, että asiasta varmaan olisi jotain myös Turku-seuran lehdessä Suomen Turku - Åbo vår stad. Sitä ei ollut vaikea saada käsiinsä, sillä se tulee seminaarikirjastoomme. Ja siellä se oli, artikkeli itäisestä B-veriryhmästä Turussa lehden numerossa 2/1992. Lehden numerosta päätellen kyseinen luentosarja oli ollut jo keväällä 1992 eikä keskellä kesää. Kuten usein sanotaan, Suomi on suljettu heinäkuussa, kun kaikki ovat lomilla. Samasta syystä myös sanomalehdillä on pulaa aineistosta, ja ehkäpä juuri tästä syystä Turun Sanomat julkaisi heinäkuussa jutun tästä ajasta sitten pidetystä esitelmäsarjasta. Juuri tämän täytyy olla lähtökohta, josta paikalliset turistioppaat ja heidän kouluttajansa ovat omaksuneet käsityksensä B-veriryhmän taajuuden Turussa ja venäläisten varuskuntien välisestä yhteydestä, sillä onhan Turun Sanomilla moninkertaisesti enemmän lukijoita kuin Suomen Turku - Åbo vår stad -lehdellä. Viimeksi mainitun jutun kirjoittajan täytyy olla lehden toimitus-sihtööri Eeva Haapakoski, sillä artikkelissa ei mainittu kirjoittajan nimeä. Hän olikin hyvin pätevä journalisti, sillä hän oli aikaisemmin vuosikymmenet ollut Uuden Suomen Turun toimittaja aina lehden konkurssiin asti v. 1991. Hän kuoli v. 1994 (Turun väestörekisteri). Näiden molempien artikkelien sisältö oli suurin piirtein sama, mutta jatkossa käytän lähteenäni jälkimmäistä, koska se on ollut ilmeisesti muiden lähteenä ja myös alkusysäyksenä koko asian käytölle turismin yhteydessä. Jälleen itse luvut ovat

täsmälleen samat molemmissa kuten myös Mustakallion alkuperäisessä tutkimuksessa vuodelta 1989, mutta syyt niiden olemassaoloon ovat toiset. Tässä artikkelissa myös selvitetään syitä, miksi B-veriryhmän taajuus ei kohonnut Helsingissä sen jälkeen, kun Turku oli menettänyt sille pääkaupungin asemansa. Helsingissä sotaväelle rakennettiin kasarnit toisin kuin oli ollut Turussa, jossa he olivat olleet yksityismajoituksessa.

Professori Mustakallio on pohtinut myös syitä korkeaan [veriryhmä] B:hen ja päätyntä siihen, että yksi suuri osatekijä oli sotilasmajoitus. Helliin kanssakäymisiin venäläiskauppiaiden ja heidän turvajoukkojensa kanssa turkulaistytöillä on ollut mahdollisuus ainakin jo varhaiskeskiajalla, ehkä paljon aikaisemminkin, Aurajoen kauppapaikoilla. ... Isonvihan aikana [1713–21] Turun taloihin majoitettiin noin 5 000 miehityssotilasta. ... Pikkuvihan aikana [1742–43] joukkoja lienee ollut vähän enemmän. V. 1808 Turkuun marssi taas tuhansia venäläissotilaita ja 540 taloa sai majoitusvelvollisuuden. Pääkaupunkioikeuden menettämisenkin jälkeen tänne jäi pari tuhatta venäläistä sotilasta turkulaismajoitukseen. 600 heitä oli vielä vuonna 1830. Vaikka kasarmeja rakennettiin, myös asuintaloja tarvittiin majoituspaikkoina. ... Itsenäisyys vei venäläissotilaat omalle maalleen. Miehet lähtivät, mutta “pimeän tekojen” voimallisuus näkyy peilikuvana turkulaisten geeniperimässä. (Haapakoski 1992, vrt. Pohjola 20.7.1992)

Siis kuten olemme nähneet, vuonna 1946 Mustakallio selitti B-veriryhmän korkean taajuuden Turussa ja sen ympäristössä johtuvaksi paikallisen väestön ja virolaisten välisistä kontakteista. Tässä ei venäläisistä mainittu sanallakaan (Veriryhmien puolesta suomalaiset; TS 10.3.1946). Vuonna 1989 hän selitti saman ilmiön johtuneen alkuperäisten suomalaisten korkealla B-veriryhmän taajuudella ja tämä oli hänen mukaansa samanlaista virolaisilla. Kysymys oli tällöin vain suomea puhuvista suomalaisista. Sen sijaan tämän veriryhmän taajuus oli alempi ruotsia puhuvilla suomalaisilla kuten myös ruotsalaisilla. Viitaten yliopistomme silloisen arkeologian professori Unto Salon tutkimustuloksiin hän sitten väitti syyn tähän olevan siinä, että skandinaavien maahan muutto ei koskaan ulottunut kovin syvälle sisämaahan Varsinais-Suomessa. Venäläisistä sotilasta hän ei kirjoittanut tässä yhtään mitään (Mustakallio 1989, s. 12–14, 16–17). Mitään lähdeviitteitä Unto Saloon hänellä ei ole esityksessään, mutta sen lähdeluettelossa mainitaan kolme Salon julkaisua. Mustakallio myös kiittää Saloa siitä, että tämä on tarkastanut hänen tekstinsä (Mustakallio 1989, Esipuhe). Näyttäisi siis siltä, että vain viimeisessä aihetta käsittelevässä esityksessään vuodelta 1992 Mustakallio olisi päätellyt, että juuri venäläiset sotilaat Turussa ja sen ympäristössä olivat olleet syynä tarkastelun kohteena olleeseen ilmiöön. Näinkö tässä todellakin kävi?

Eero Mustakallio ei koskaan julkaissut itse tätä kyseistä viimeistä esitystään asiasta, vaan Suomen Turku - Åbo vår stad -lehden toimittaja Eeva Haapakoski referoi hänen suullista esitystään artikkelissaan, eikä siinä tietenkään ole mitään lähdeviitteitä. Niinpä jää arvoitukseksi, mistä Mustakallio oli saanut venäläisten sotilaiden lukumäärät Turussa eri aikoina vai oliko kysymys lainkaan hänen esittämistään luvuista. Hyvä lukija, pyydän kiinnittämään huomiota ensimmäiseen virkkeeseen edellä lainaamassani Haapakosken artikkelin katkelmassa: “Professori Mustakallio oli pohtinut myös syitä korkeaan B:hen ja päätyntä siihen, että ...” Ennen tätä Haapakoski oli esittänyt Mustakallion esitelmässään esittämät luvut veriryhmä B:stä eri puolilla Suomea Turku ja Varsinais-Suomi mukaan lukien (Haapakoski 1992). Niinpä kaikesta päätellen näyttää ilmeiseltä, että toimittaja Haapakoski on artikkelissaan ensin referoinut

Mustakallion esitelmää ja sen jälkeen haastatellut esitelmäijää kysellen hänen arvioitaan syistä B-veriryhmän esiintymisen taajuuteen Turussa. Juuri näinhän toimittajat aina tekevät. He eivät tyydy siihen informaatioon, jonka kaikki kuulijat ovat saaneet, vaan haluavat yksityisesti saada lisää voidakseen tehdä oman muista poikkeavan juttunsa aiheesta. Ehkäpä juuri Haapakoski on ottanut esiin mahdollisuuden, että tässä B-veriryhmän taajuudessa aiemmilla venäläisillä varuskunnilla olisi voinut olla jokin rooli. Mahdollisesti Mustakallio on tähän vastannut pitäneensä tätä mahdollisena tai jotain sen tapaista. Sitten Haapakoski on artikkelissaan eikä Mustakallio esitelmässään esittänyt nuo luvut venäläisistä sotilaista Turussa eri aikoina (Haapakoski 1992) ja myöhemmin Turun Sanomat on toistanut samat asiat suurelle yleisölle (Pohjola 1992). Ja kuten olemme nähneet, suuri yleisö on ollut viestille hyvin vastaanottavainen. Niinpä arvoitukseksi jääkin vain, mistä Eeva Haapakoski on mahtanut saada nuo venäläisten sotilaiden luvut Turussa eri aikoina. Mitä enemmän ajattelen tätä mahdollisuutta, sitä vakuuttuneempi olen asiasta. Miksi Eero Mustakallio, joka läpi koko pitkän uransa oli tutkinut veriryhmiä mutta ei ollut koskaan kirjoittanut mitään venäläisistä varuskunnista B-veriryhmän korkean taajuuden syynä Turussa yhtäkkiä lähes 85-vuotiaana ja oltuaan eläkkeellä jo pitkään esittäisi tavalliselle yleisölle mitään tällaista? Tämä on äärimäisen epätodennäköistä. Ilmeisesti hän myös näki nämä molemmat artikkelit, joissa toimittajat olivat panneet sanoja hänen suuhunsa, ensin toisen Suomen Turku - Åbo vår stad -lehdessä ja sitten myöhemmin Turun Sanomissa. Ehkä hän oli liian hienotunteinen oikaistakseen asian julkisuudessa, koska kyse oli vain kahdesta populaarista lehtiartikkelista. Hän tuskin osasi arvata, että tällainen väärä informaatio jäisi elämään ikuisesti.

Venäläiset sotilaat Turussa ja Suomessa ennen itsenäisyyttä

Vaikka nyt tarkasteltavana ollut ongelma on tyydyttävästi ratkaistu ja keskeiseen kysymykseen saatu todennäköinen vastaus, uteliaisuuden vuoksi voisi olla kiintoisaa selvittää itsenäisyyttä edeltäneen ajan venäläisten sotilaiden lukumäärät ja sijoituspaikat Suomessa. Tätä aihetta ei tutkimuksessa ole paljon käsitelty eikä siitä ole paljon kirjoitettu verrattuna siihen, kuinka paljon on tutkittu ja kirjoitettu suomalaisista sotilaista sekä Ruotsin että Venäjän vallan aikana. On kuitenkin olemassa v. 1997 julkaistu perusteellinen esitys aiheesta autonomian ajalta, *The Imperial Russian Army and Navy in Finland 1808–1918*, jonka kirjoittaja on Pentti Luntinen. Tässä on jopa julkaistu kaksi karttaa rauhanaikaisista venäläisistä varuskunnista Suomessa, toinen 1820- ja toinen 1890-luvulta. Ensin mainitun mukaan Turkuun oli sijoitettu yksi venäläinen pataljoona mutta niin oli myös Ahvenanmaalle, Hankoon, Hämeenlinnaan, Ruotsinsalmelle, Kyminkartanolle ja Käkisalmeen. Mutta samaan aikaan oli kaksi pataljoonaa sijoitettuna Helsinkiin, toinen niistä Viaporiin, sekä myös Loviisaan, Haminaan ja Viipuriin ja kokonainen rykmentti oli sijoitettuna Vasaan (LIITE 1; Luntinen 1997, 49). Kaikilla näillä paikkakunnilla väkiluku oli tuolloin huomattavasti pienempi kuin Turussa ja siten venäläisen varusväen suhteellinen osuus Turkuun verrattuna suurempi. Olosuhteista tuolloin Luntinen kirjoittaa seuraavasti.

Todellinen sodankäynnin suunnittelu ja valmistelu olivat tuolloin lähes unohtuneita asioita. Kaikesta huolimatta varuskuntien sijoittaminen Turkuun ja Helsinkiin kuten myös Hämeenlinnaan, Lappeenrantaan, Haminaan ja Viipuriin osoittaa, että strateginen pääajatus oli varmistaa Suomen rannikko Itämereltä tulevaa vihollista

vastaan, samoin poliittisesti tärkeimmät kaupungit ja tieyhteys Pietariin. (Luntinen 1997, 50)

Ilmeisesti kartan mukaan Haminaan sijoitetuista kahdesta pataljoonasta toinen olikin Lappeenrannassa, mutta nämä kaupungit ovat niin lähekkäin, etteivät molempien nimet ole mahtuneet karttaan. Tämä osoittaa kuitenkin, että strategisesti Turku oli tuolloin vähemmän tärkeä kuin etelärannikkomme itäisen osan pikkukaupungit, joissa varuskuntien painopiste selvästi oli. Näistä ei kuitenkaan ole havaintoja B-veriryhmän poikkeavan suurista taajuuksista (Luntinen jatkaa) ... Kasarmeja ryhdyttiin rakentamaan, jotta välttyttäisiin majoittamasta joukkoja siviiliasukkaiden koteihin, mutta tämä edistyi hitaasti. Helsinkiin vuosina 1817–33 rakennetut kasarmit olivat jättiläismäinen hanke pienelle kaupungille, samoin vastaavat hankkeet Hämeenlinnassa 1840- ja 1850-luvuilla. Paikallishallinto maksoi talon omistajille joukkojen majoittamisesta, ja kasarmeja rakensi Suomen valtio, joka myös maksoi osan Ahvenanmaan Bomarsundin linnoitustöiden kustannuksista. ... Venäläiset jäivät vieraiksi maassa erilaisen uskontonsa, kielensä ja tapojensa vuoksi, mutta näyttää siltä, ettei heitä pidetty miehittäjäarmeijana. Suoritettuaan 25-vuotisen palveluksensa, joka vieraannutti heidät kodeistaan, harvat sotilaat jäivät Suomeen. ... Sotilaallisesti merkittäviä seikkoja joukoissa oli niiden pistinten ja miekkojen määrä, joilla ne kykenisivät osallistumaan taisteluun, mutta näitä aseita kantavista miehistä dokumentit eivät paljon kerro. He elivät ankaran sotilaskurin alaisina, rykmentti oli heidän kotinsa ja huoltajansa, ja kooperatiivinen artelli oli heidän jokapäiväinen vaikutuspiirinsä. Uskonto ja kieli erottivat heidät paikallisesta väestöstä, mutta ei hermeettisesti. Suomalaisia naisia asui joskus varuskunnassa enemmän tai vähemmän avioliiton kaltaisissa oloissa. (Luntinen 1997, 50–51)

Edellä esitetty teoria, jonka mukaan venäläiset joukot jättivät jälkinään B-veriryhmää Turkuun mutta ei Helsinkiin, koska edellisessä ne oli majoitettu yksityiskoteihin mutta jälkimmäisessä kasarmeihin osoittautuu siis vääräksi sekin. Ne eivät muuttaneet Turusta Helsinkiin suuren tulipalon jälkeen 1827 tai jo 1812, jolloin Turku menetti Helsingille Suomen pääkaupungin aseman – venäläisiä sotilaita oli molemmissa ja monessa muussakin kaupungissa kaiken aikaa, eikä myöskään kasarmimajoitus välttämättä erottanut venäläisiä sotilaita ja suomalaisia naisia toisistaan, jos heillä oli parisuhde.

Luntisen kartta tilanteesta 1890-luvulla on aivan toisenlainen. Sen mukaan venäläinen kiväärirykmentti oli Hämeenlinnassa, Helsingissä, Haminassa ja Viipurissa ja venäläinen tykistörykmentti oli Tuusulassa lähellä Helsinkiä. Mutta Turussa ei ollut lainkaan venäläisiä joukkoja, vain suomalainen kivääripataljoona kuten myös seitsemässä muussa kaupungissa (LIITE 2; Luntinen 1997, 150). Niinpä näistäkin seikoista päätellen Venäjän vallan aikaiset venäläiset varuskunnat eivät voineet olla syynä aiemmin poikkeavan korkeaan B-veriryhmän taajuuteen Turussa ja ympäröivällä maaseudulla.

Entäpä sitten isoviha (1713–21) ja pikkuviha (1742–43), jotka on myös mainittu tässä yhteydessä. Näiden molempien aikana Suomi oli venäläisten joukkojen miehittäjä ja miehittäjät myös käyttäytyivät mielivaltaisesti, jopa joukkoraiskauksia on saattanut esiintyä. Varhaisempi miehitys myös kesti useita vuosia. En ole löytänyt tietoja venäläisten joukkojen lukumääristä Suomessa tuolloin. Kuitenkin näiden molempien aikana venäläisten miehittämänä oli koko Suomi eikä vain Turku. Turku ja sitä

ympäröivä maaseutu olivat tuolloin maamme tiheimmin asuttua aluetta, joten muutosten veriryhmien taajuuksissa olisi pitänyt olla suhteellisesti suuremmat muualla. On myös syytä huomata, että vain venäläisillä oli tapana hyökätä Suomeen maitse toisin kuin muilla entisillä vihollisillamme, ruotsalaisilla, tanskalaisilla, englantilaisilla, ranskalaisilla ja saksalaisilla, jotka aina tulivat mereltä - ja myös lähtivät pois meritse. Ketkä hyvänsä tuon korkean B-veriryhmän taajuuden Turussa ja sen ympäristössä ovatkin aiheuttaneet, he aivan ilmeisesti ovat tulleet tänne mereltä – ja myös poistuneet merelle. Muussa tapauksessa he olisivat jättäneet jälkinään korkeita B-veriryhmän taajuuksia myös muualle Suomeen. Tämä ei koske vain vihollisia tai ylipäänsä sotilaita vaan myös ystävällismielisiä kontakteja vieraiden kansojen edustajiin, kauppiaisiin, merimiehiin, käsityöläisiin jne. Näistäkin vain venäläiset tulivat yleensä maitse ja muut meritse.

Johtopäätökset

Eero Mustakallio on osoittanut, että ennen 1970-lukua itäinen B-veriryhmä oli Turun seudulla yleisempi kuin muualla Suomessa, ja Petter Portin on osoittanut, että näin ei enää ole. Hän on omalla tavallaan myös osoittanut, ettei tämän ilmiön syynä voinut olla Turkuun Venäjän vallan aikana sijoitettu venäläinen sotaväki – ja minä olen osoittanut saman omalla tavallani. Nämä siis ovat faktoja. Sen sijaan kyseisen ilmiön syy näyttää jäävän arvoitukseksi. Esillä olleista vaihtoehtoisista oletuksista uskottavin on teoria varhaisista kontakteista turkulaisten ja varsinaissuomalaisten sekä virolaisten välillä, kuten jo esitti Eero Mustakallio virkaanastujaisesityksessään vuonna 1946 (Veriryhmien puolesta suomalaiset; T.S. 10.3.1946). Kulttuurisesti, lingvistiksi ja murteemme perusteella me vieläkin poikkeamme muista suomalaisista ja meillä on muita suomalaisia enemmän yhtäläisyyksiä virolaisten kanssa. Kaupunkimme suomalainen nimi, Turku, tosin tulee muinaisvenäjältä – mutta viron kautta (Hakulinen 1942, 49–50; Ojansuu 1916, 192; Wiik 2003). Siispä nämä kontaktit ovat minusta edellä esitetyistä vaihtoehtoista uskottavin selitys. Mutta todennäköisesti sekään ei pidä paikkaansa. Petter Portinin mukaan todennäköisin kyseisen ilmiön selitys populaatiogenetiikan valossa on pelkkä sattuma. Suomen maaseudulta tiedetään hänen mukaansa, että tiettyjen geenimuotojen taajuudet saattavat sattumalta olla jopa saman pitäjän naapurikylissä merkitsevästi erilaiset.

Lähteet ja kirjallisuus

- Asola, Aki: Turkulainen elää eikä elämöi. Geenikartaltaan kanta-asukki on vehnää ja ruista samassa lämpöä eristävässä paketissa. – Turun ylioppilaslehti 17.10.2003.
- Autio, Veli-Matti (toim.) 2000: Suomen professorit, Finlands professorer. Professori-liitto, professorförbundet. Jyväskylä.
- [Haapakoski, Eeva]: Sotilasmajoitus voimallista: Turkulaisten veressä eniten itäistä B:tä. – Suomen Turku - Åbo, vår stad 2/1992.
- Hakulinen, Lauri 1942: Agricolan kieli ja viro. – Suomi, kirjoituksia isänmaallisista aiheista 101.
- Kuka kukin on (aikalaiskirja), Who's who in Finland. Henkilötietoja nykypolven suomalaisista 1974. Keuruu 1974.
- Kärkkäinen, Esko: Venäläisturistit täyttävät kansallispyhäkön. Pitkä matka Uralilta tuomiokirkkoon. – Turun Sanomat 14.1.2004.

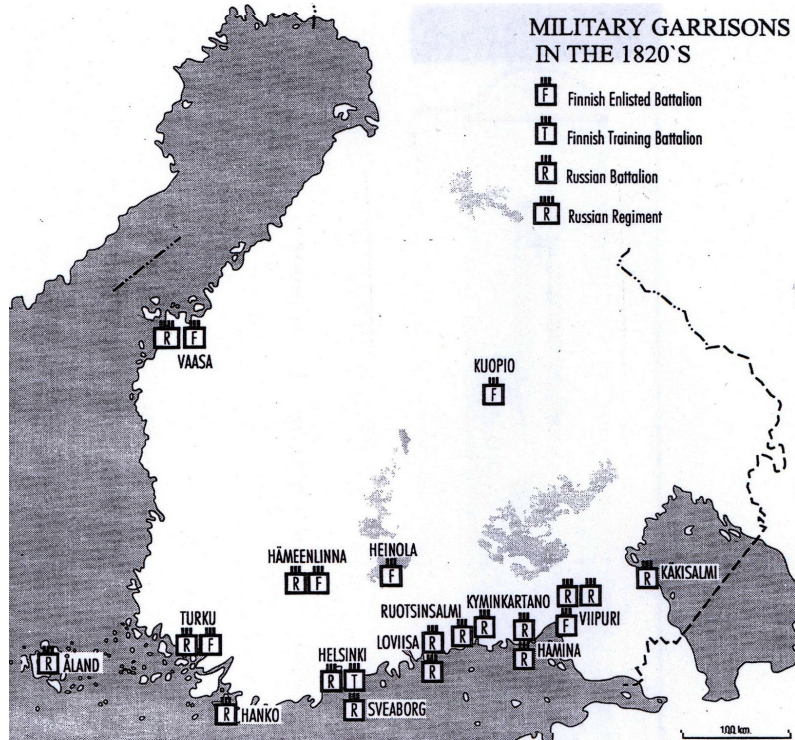
- Luntinen, Pertti 1997: *The Imperial Russian Army and Navy in Finland 1808–1918*. Suomen Historiallinen Seura, Finnish Historical Society. Helsinki.
- Mustakallio, Eero 1946: Veriryhmien puolesta suomalaiset ovat parhaiten tunnettuja kansoja. Prof. Eero Mustakallion virkaanastujaisesitelmä – Turun Sanomat 10.3.1946.
- 1989: Veriryhmät O, A, AB ja M. MN Suomessa ja asutuksen leviäminen. Turun yliopiston julkaisuja. *Annales Universitatis Turkuensis*. Sarja - Ser. C osa 77. Turku.
- Ojansuu, Heikki 1916: Suomalais-virolaiset kielelliset kosketukset – Suomen kielen tutkimuksen työmaalta. Sarja esitelmiä I. Jyväskylä.
- Pohjola, Matti A.: Paljasjalkaisilla turkulaisilla on itäinen verenperintö. – Turun Sanomat 20.7.1992.
- Portin, Petter: B-veriryhmä ei Turussa yleisempi kuin muualla. – Turun Sanomat 21.1.2004.
- , Muuttoliike tasoittanut eron B-veriryhmän yleisyydessä. – Turun Sanomat 8.3.2004.
- Toivanen, Paavo: B-veriryhmä oli Turun seudulla yleisempi. – Turun Sanomat 4.2.2004.
- Wiik, Kalevi 2003: Miksi lounaissuomalaisten on muita suomalaisia helpompi ymmärtää ja oppia viroa? – Puheenvuoro Turku – ovi Eurooppaan -seminaarissa Turun kirjamessuilla 4.10.2003.

Pekka Leimu

Kansatieteen professori. Turun Yliopisto

Pekka.Leimu (apud) utu.fi

LIITE 1
(Luntinen 1997)

LIITE 2
(Luntinen 1997)

